

AMSTERDAM

QUEER HOOFDSTAD VAN DE WERELD

Bamber Delver

Hoofdstukindeling

Voorwoord: Zwijgen is geen optie.	12
Hoofdstuk 1: Welkom in Amsterdam!	14
Interview met burgemeester Femke Halsema	
Hoe Amsterdam uitgroeide tot een veilige haven voor roze bewoners en bezoekers	18
Hoofdstuk 2. Interviews: Amsterdam, baken voor de wereld	
- Siep de Haan, medeoprichter van Canal Parade	24
- Henk Krol, pionier regenboogrechten, oprichter Gaykrant	30
- Peter Koop, toegewijd historicus	38
- Dia Roozmond, uitbaatster café Saarein	42
- Lyle Muns, pleitbezorger SOA Aids Nederland, politicus	45
- Sajad Salmanpour, oprichter Queer Work: empowerment queer vluchtelingen	48
- Victor Castillo Ruiz-Spee, docent Spaans en Venezolaanse Amsterdammer	52
- Jip Zant, projectleider Bubbelsbrekers	56
- Rosan Smits, politicoloog en auteur van het boek 'Dit Is Fascisme'	64
- Jennifer Hopelezz / Richard Keldoulis, drag-activist en ondernemer	70
- Suzanne van de Laar, voorzitter van Pride Amsterdam	76
Hoofdstuk 3: Een veelkleurig portret van roze Amsterdam	82
- Wie zijn de roze Amsterdammers?	82
- Acceptatie en agressie. Onderzoek en feiten	92
- De roze bewoners van de stad:	98
- Senioren	99
- Nieuwkomers: Migranten. Expats. Vluchtelingen. Statushouders.	100
- Toeristen	106
Hoofdstuk 4: Amsterdam: inspiratie voor de wereld	108
- 1927. Eerste homo-/lesbisch café 't Mandje, Bet van Beeren	108
- 1946. Eerste queer-organisatie die nog steeds bestaat, COC	110
- 1970. Eerste herdenking, weigering kranslegging de Dam op 4 mei	112
- 1974. Eerste vrouwencafé in Amsterdam, Saarein	114
- 1974: Eerste land afschaffing verbod homoseksuelen in de krijgsmacht	116
- 1980. Eerste nationale homokrante, de Gay Krant	118
- 1982. Eerste hulplijn tegen potenrammen, Op je Flikker Gehad	120
- 1984. Eerste pioniers aids preventie	122
- 1984. Eerste onderzoek (anti homo)seksueel geweld in leger	126
- 1987. Eerste homomonument ter wereld, het Homomonument	130
- 1988. Eerste Nederlandse solidariteits-demonstratie tegen Clause 28	134
- 1988. Eerste nationale tijdschrift voor queer jongeren, Expreszo	140
- 1990. Eerste internationale boek jongeren, Liefde Zonder Grenzen	142

- 1994. Eerste digitale Nederlandse boek (geschreven door gay-auteur)	144
- 1996. Eerste Canal Parade	147
- 1998. Eerste Gay Games in de stad (5e editie)	150
- 2001. Eerste huwelijksgelijkheid ter wereld	156
- 2025. House Of Hiv. Herinneringen aan aids in Amsterdam	160
- 2026. Welkom bij World Pride 2026	161

Hoofdstuk 5. Mensen op wiens schouders wij staan **162**

- Anna Blaman	164
- Gerard Reve	165
- Benno Premsele	167
- Albert Mol	168
- Coos Huijsen	169
- Ien Dales	171
- Joke Kool Smit	172
- Anja Meulenbelt	174
- Lisa van Ginniken	175
- Hans van Manen	177
- Erwin Olaf	177
- Eddy de Clerq	178
- Andreas Burnier	179
- Pia Beck	179
- Fong Leng	180
- Johnny Jordaan	181
- Henri Pronker, stringskater	181
- Rob Malasch	182
- Marjan Sax	183
- Willem Oltmans	183
- Manfred Langer	184
- Pamela Pattynama	184
- Fabiola	185
- De Haarlemmerpoortgroep, de engelen van Amsterdam	186
- Annemarie Grewel	187
- Mieke Martelhoff	187
- Axe Leito	188
- Hellun Zelluf	188
- Bep Mous & Geert-Jan Kuijpers	189
- Jeffrey Wammes	189
- Christmas Twins	190
- Richenel	190
- Bas Kusters	191
- Betty Paërl	191
- Thea Wickel	192
- René Klijn	192
- Ramses Shaffy, Joop Admiraal	193
- Foekje Dilemma	193

- Dusty Gersanowitz, Willem de Wit	193
- Daisy Dynamite, Hans van den Hoek	194
- Hugo van Mondfrans	194
- Willem Nijholt	195
- Annie M.G. Schmidt	195
- Sally Bowles, Rob Goudenketting	195
- Jos Brink en Frank Sanders	196
- Mikel Haman	196
- Astrid Nijgh	197
- Ruud Douma, Dolly Bellefleur	197
- Arjan Ederveen & Tosca Niterink, Theo & Thea	198
- Paul de Leeuw	198
- Astrid Roemer	199
- John Blankenstein	199
- Frank Wijdenbosch, Miss Fatzy Smit	200
- Pim Fortuyn	200
- Rob Jetten	201
- 1956. Jaap van der Merwe, 'Mensen zonder gladde ringen'	202
- 1967. The Cats, 'Sure He's a Cat'	204
- 1968. Ja Zuster. Nee Zuster: 'De jongens van de reisvereniging'	206
- 1969. Henk Elsink, 'Harm met het harpje'	207
- 1972. Jules de Corte / Gerard Cox: 'Romeo en Julio'	208
- 1977. Musical Foxtrot, 'Sorry dat ik besta' (2001, 2026)	210
- 1977. Koot en Bie, 'Ome Gijs'	213
- 1977. Zangeres Zonder Naam, Mary Servaes, 'Luister Anita'	214
- 1979. Theo Vaness, 'As long as it's love'	215
- 1979. Tedje en de Flikkers. 'Ik ben een hoer'	216
- 1980. Robert Long & Leen Jongewaard, 'Duidelijk zo!?'	218
- 1980. Spetters, mishandeling van een homojongen	222
- 1980. Mathilde Santing: mini album	224
- 1983. Paul Haenen/Margreet Dolman, 'Buk nog een keer'	226
- 1981. Zeg eens AAA, eerste lesbisch koppel in een tv-serie	229
- 1982. Roze Zaterdag Amersfoort, homo's en lesbo's in elkaar geslagen	231
- 1990. La Pat: 'Eine Frau für die Liebe.'	233
- 1994. Mathilde Santing & Erwin Olaf: 'De appels op het tafelsprei.'	234
- 1995. Sugar Lee Hooper: 'De Wandelclub.' Jo met de banjo	235
- 1998. Borreltijd, Arjan Ederveen & Tosca Niterink, 'Gay Games Twello'	236
- 2009. Claudia De Breij, 'Mag ik dan bij jou?'	237
- 2012. Yves Segers: 'Beetje gay (Dat is okay).'	239
- 2016. Amsterdam Rainbow Dress	240
- 2021. André van Duin en Danny Vera, 'Voor altijd'	242
Hoofdstuk 6: Niet te missen in de stad!	244
- Hartjesdagen, Canal Pride, Stadswandelingen	
- Walk of Pride	250
- RITA community center	252
- Roze in Blauw	254

- De enige queer boekenwinkel van Nederland staat in Alkmaar	256
- Nawoord: Amsterdam inspireert door het tonen van moed	258
- Woorden hebben waarde	260
- Boeken	262
- Tijdlijn queer geschiedenis van Amsterdam & Nederland: 1927-2026	264

**Henk Krol, pionier regenboogrechten:
“Het opengestelde huwelijk is het beste immateriële exportproduct
van Nederland.”**

Henk Krol en ik treffen elkaar weer na jaren. Ergens in de jaren 90 bezocht ik als hoofdredacteur van het ‘ho/les/bi-jongerenblad’ Expresso zijn kantoor in het Brabantse Best. Henk bestierde samen met zijn partner Joop Boonstra de Best Publishing Group met natuurlijk hun bekendste uitgave, de tweewekelijkse papieren Gay Krant. Joop was de stille kracht en Henk was het welbespraakte boegbeeld. Niet vreemd: hij had jaren in het Nederlands parlement als communicatieadviseur gewerkt. Henk kende iedereen en iedereen kende hem. Dat is nog steeds zo. Hij verstaat als geen ander het vak om een breed netwerk in te zetten voor de rechten van lhbtq+’ers, zoals de vele BN’ers die tijdens ons gesprek worden genoemd. Als ik hem in zijn nieuwe woonplaats Zeewolde bezoek ligt er bij zijn pick-up een langspeelplaat van Anneke Grönloh - ook zo iemand die haar nek heeft uitgestoken voor wat destijds ‘de homobeweging’ heette. Praten met Henk is als bladeren in een roze geschiedenisboek. Het is hoog tijd om die geschiedenis te beschrijven en ervan te leren, nu er nieuwe Anita Bryants zijn opgestaan en onze burgerrechten wederom worden bedreigd. Henk Krol weet er alles van, want laten we niet vergeten: zonder hem hadden wij als mannenparen en vrouwenstellen nooit met elkaar kunnen trouwen.

Dat er zoiets als huwelijksgelijkheid bestaat lijkt vanzelfsprekend. Maar daar is een vijftientig jaar lange strijd aan vooraf gegaan: gestart met het evenement Miami Nightmare (1977), georganiseerd door stichting Vrije Relatie Rechten (opgericht in 1971). Hoe is dit gegaan?

Henk Krol: “Homoactivist Walter Kamp kreeg een telefoontje vanuit Amerika of Nederland iets kon doen om actie te voeren tegen Anita Bryant, dat was een schoonheidskoningin annex zangeres die vanuit Florida haar zogenaamd christelijke boodschap verkondigde dat homo’s zondig waren en uit het openbare leven verbannen moesten worden. Onder het mom van ‘Save Our Children’, wat een bekend recept van homohaat is (ook weer nu). Walter belde mij en ik heb nog met Anita Bryant gebeld, maar er was geen gesprek mogelijk, ze was overtuigd van haar missie en haar gelijk.”

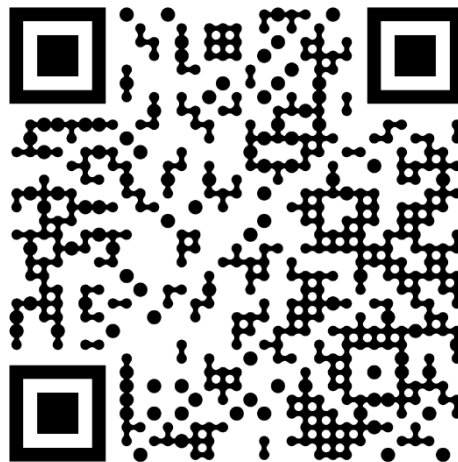

Foto boven: Op 14 oktober 1977 werd Bryant een van de eersten die in het openbaar met een taart werd bekogeld als onderdeel van een politiek protest. Ze kreeg een taart naar haar hoofd gegooid door Thom L. Higgins (1950-1994).

We hebben meteen de link naar de actualiteit te pakken, inspirerend voor acties vandaag de dag. Hoe hebben jullie die actie aangepakt? Het was 1977.

“We zijn meteen groot gaan denken, en vooral snel. De haatcampagne van Anita Bryant was zo bedreigend dat we meteen wisten: dit kunnen we niet met een klein protest oplossen. We hebben daarom een benefiet georganiseerd in het Concertgebouw, iets wat in die tijd eigenlijk ondenkbaar was voor een homoactie. Het is ook uiteindelijk de eerste grote homorechten actie geworden die Nederland rijk was. De eerste die ik belde was Mies Bouwman. En zij zei zonder enige twijfel: ‘Ja, ik doe mee.’ Terwijl ze wist dat het haar carrière kon schaden. Ze kreeg bakken scheldpartijen over zich heen maar bleef staan: ‘Kijk dan maar niet maar me als je er zo over denkt;’ zei ze. Geweldige vrouw.”

Klopt het verhaal dat je eerst Carré als locatie had gevraagd?

“Ja, dat klopt. We zijn eerst naar directeur Guus Oster van Carré gegaan om te vragen of we daar het benefiet tegen Anita Bryant konden houden. Maar Carré wilde niet en durfde het niet aan — een avond in het teken van homorechten, dat lag in die tijd veel te gevoelig. Volgens Oster zou het een lege zaal opleveren, hij zei: ‘Carré heeft te weinig homo’s als publiek.’ Tja, wat moest ik daar nou op zeggen, kennelijk wist die man niets van zijn eigen bezoekers af. Daarom zijn we uitgeweken naar het Concertgebouw. En daar gebeurde iets bijzonders: meneer Sanders, de directeur, had als Joodse man een diepgevoeld bewustzijn van wat discriminatie betekent. Hij zei meteen ja. Daardoor kon Miami Nightmare doorgaan, en dat heeft uiteindelijk alles in beweging gezet.”

Presentatie in 1980 van de lp Miami Nightmare, met v.l.n.r. Zangeres Zonder Naam, Sylvia de Leur, Pia Beck, Manfred Langer, Robert Long en Henk Krol. (Fotograaf: Rob Croes, Anefo)

Tijdens de nacht - en dat is ook op de elpee nog te horen - zong de Zangeres Zonder Naam het lied 'Luister Anita' zelfs twee keer. Het is hét lijflied van de avond geworden?

“Ja, dat klopt. Mary Servaes, de Zangeres Zonder Naam, was zó geraakt door het doel van die avond — en zo vastbesloten om een statement te maken tegen Anita Bryant — dat ze ‘Luister, Anita’ twee keer bracht; ‘Omdat het zo’n succes is’, zei ze na de eerste keer het gezongen te hebben. De zaal stond letterlijk op de stoelen. De opname van die benefiet, die later als langspeelplaat is uitgebracht, laat goed zien hoe bijzonder dat moment was. Mary belde me onverwacht op; we hadden op dat moment het hele programma al bij elkaar. Opeens die zo typische stem van haar: ze was toch wel verbolgen dat zij niet was uitgenodigd, en ze had er al een lied over geschreven ook. Ik ben toen meteen naar haar woning in Stramproy gereden en we hebben aan de tekst gesleuteld. Dat dubbele optreden van haar is precies tekenend voor die sfeer. Bij haar afscheid in Paradiso zong ze het weer, met net zoveel succes trouwens.¹ (waarna Henk zingt, BD)

*Dus beste vent hou gerust van je vriend
En strijd voor je rechten
Desnoods er voor vechten
Waar ze jou van beschuldigt heb jij niet verdiend.*

Ik vind het ontroerend hoe je meteen dat lied zingt. Wist je trouwens dat het lied door Sophie Straat opnieuw is opgenomen nu er nieuwe Anita Bryants zijn opgestaan?

“Nee, dat wist ik niet: ongelooflijk! Het doet me nog steeds veel. Er hebben zoveel mensen hun nek uitgestoken. Mies bijvoorbeeld. Maar ook Mary, ze liepen echt grote risico’s dat hun carrière eraan zou gaan, dat kunnen mensen zich niet meer voorstellen. Zij zijn de mensen op wiens schouders we staan; Nederland vergeet zo snel. De opbrengst van dat benefiet hebben we niet op een spaarrekening gezet, maar meteen ingezet als politiek statement: we plaatsten grote advertenties in Time Magazine en de Miami Herald, zodat mensen in Amerika zelf konden zien dat er wereldwijd protest was tegen Bryants haat. Wat er toen nog overbleef — en dat was meer dan verwacht — hebben we gebruikt om de Stichting Vrije Relatierechten op te richten. Dat werd uiteindelijk de motor achter 25 jaar strijd voor gelijke relatierechten en de openstelling van het huwelijk in Nederland. Dus hoe we het hebben aangepakt? Met lef. Met zichtbaarheid. En met de overtuiging dat je haat niet bestrijdt door te fluisteren, maar door rechtop te gaan staan.”

De strijd voor openstelling van het burgerlijk huwelijk werd niet door iedereen omarmd, het COC was zelfs zeer tegen.

“Het lijkt nu achteraf alsof het hele land, inclusief de homo- en lesbische beweging, eensgezind richting openstelling van het huwelijk bewoog. Maar zo was het helemaal niet. Het COC was fel tégen — principieel tegen zelfs. Zij vonden dat we het ‘patriarchale heterohuwelijk’ niet moesten ‘normaliseren’ door er zelf in te stappen. Ze dachten dat we juist afstand moesten houden van dat instituut. Maar ik vond: als een recht bestaat, moet het voor iedereen gelden. Niet voor sommigen. Niet onder voorwaarden. Gelijkelijkheid is geen gunstpasje dat je mag ophalen als je je goed gedraagt. En dat betekende dat ik eindeloos moest praten. Echt eindeloos. Niet alleen met politici, maar met onze eigen mensen, onze eigen gemeenschap. En dat ging allemaal gesprek voor gesprek, zonder geschreeuw. Ik

¹ Optreden in Paradiso, www.youtube.com/watch?v=qTAAxCHm2bw, 23 mei 1986

Volgende bladzijde QR-code, video-verslag door MVS station van de eerste roze huwelijken op 1 april 2001.

heb nooit geloofd in vuist-op-tafel-politiek. Je bereikt meer door te luisteren dan door te bulderen. Het is ook ingewikkeld. Als je uitlegt wat ongelijkheid betekent, en waarom halve rechten geen rechten zijn, dan verschuift de opinie vanzelf. Je haalt ook geen rechten van anderen weg. Je maakt geen vijanden. Je maakt mensen wijzer. Dat is het verschil tussen overtuigen en winnen. Dat je met uitleg, empathie en geduld zelfs de meest principiële tegenstander kunt laten inzien dat gelijkheid geen ideologie is maar beschaving.”

Er is tijdenlang geprobeerd om gemeenten bereid te vinden.² Uiteindelijk lukte het: in het Amsterdamse stadhuis, en wel door burgemeester Job Cohen die de twee huwelijken sloot.

“Ja, het was een lange zoektocht. Mensen denken nu dat het allemaal vanzelf ging toen de wet eenmaal was aangenomen, maar dat was niet zo. We moesten een gemeente vinden die bereid was die allereerste huwelijken daadwerkelijk te voltrekken — in de volle schijnwerpers van de wereldpers. En dat was voor veel gemeenten toch iets om zenuwachtig van te worden. Uiteindelijk vonden we in Amsterdam de lef die we zochten. En dat kwam in hoge mate door Job Cohen. Cohen zag meteen de historische waarde van dat moment. Hij begreep dat dit niet zomaar een ceremonie zou zijn, maar een kantelpunt in de wereldgeschiedenis. Hij heeft zich toen speciaal als buitengewoon ambtenaar van de burgerlijke stand laten beëdiggen om die vier eerste huwelijken zelf te kunnen sluiten. Het allereerste opengestelde huwelijk was tussen de twee vrouwen, en erna tussen de twee mannen. Niet voor niets op dat Amsterdamse stadhuis. Voor het oog van de wereld. Dat het huwelijk is opengesteld is het beste immateriële exportproduct van Nederland.”

De term ‘homohuwelijk’ is onterecht, maar wordt toch nog vaak gebruikt?

“De term homohuwelijk klopt niet — en heeft nooit bestaan. Er is maar één burgerlijk huwelijk in Nederland, en sinds 2001 staat dat open voor iedereen. Geen aparte variant, geen tweede loket, geen categorie-B huwelijk. We hebben niet gevochten voor een ‘homohuwelijk’, maar voor het recht om gewoon te trouwen, net als iedereen. Dat is geen nuance, dat is de kern van gelijkwaardigheid. In Amerika wordt het ook veel beter genoemd als: *marriage equality*.”

Mij valt op dat strijd om huwelijksgelijkheid tegenwoordig wordt verkondigd door mensen die vroeger tegen waren. Het is de verdraaiing van de geschiedenis waarbij de voorvechters voor het grote gemak worden vergeten.

“Ik zeg liever dat mensen stappen in de goede richting kunnen zetten. Ha, het COC was eerst tegen maar werd voor, vooral door de achterban van lesbische vrouwen die in de gaten kregen dat ze in een relatie of als moeders juridisch op bitter weinig beschermd waren zónder huwelijk. Zeker ook voor de vele kinderen in zo’n relatie. Dat argument kon het COC niet weerleggen. Openstelling van het huwelijk was juist voor lesbische vrouwen van wezenlijk belang. Ik heb trouwens niet iedereen kunnen overtuigen, in de 2^e Kamer bleef Femke Halsema (toen Kamerlid voor GroenLinks) tegen. Maar ook zij heeft grote stappen gezet, als burgemeester staat ze als een boegbeeld voor Pride. Geduld is een van de kwaliteiten van de strijd voor gelijke rechten.”

Jij was met de Gay Krant ook de eerste die in Nederland over aids schreef. Niemand wist waar het om ging, en opeens was er die ‘homokanker.’

² <https://nl.wikipedia.org/wiki/Homohuwelijk>

Henk: “Ik kreeg berichten uit Amerika, uit San Francisco en New York. Jongens die kerngezond waren, werden ineens doodziek. Niemand wist waardoor het kwam. Niemand wist hoe het zich verspreidde. Toen dacht ik: als niemand dit vertelt, moet ik het doen. Dus heb ik als eerste journalist in Nederland over GRID³ geschreven, in de Gaykrant. Niet omdat ik zeker wist wat er aan de hand was, maar omdat het onverantwoord was om te zwijgen. Ik heb toen meteen gezegd dat iedereen voorzichtig moest zijn. Dat was in een tijd waarin je nauwelijks wist wat ‘voorzichtig’ überhaupt betekende. Ik ben naar Boston gegaan om te zien hoe patiënten werden verzorgd. Ik liep rond in beschermende pakken — niet om mezelf te beschermen, maar om hén niet verder te besmetten. Zo groot was onze onwetendheid. En toen ik terugkwam, heb ik alles opgeschreven. Feitelijk, nuchter, maar ook indringend. Want als ik iets had geleerd, was het dit: de waarheid moest verteld worden, hoe pijnlijk ook.”

Een zeer goede vriend van jou, Edwin Bakker, bleek aids te hebben en schreef in de Gaykrant zijn Rick’s Report. Ik vind dat nog steeds een waardevol document.

“Dat was... ja, dat was ontzettend moeilijk. Edwin was niet alleen een collega, hij was echt een van mijn beste vrienden. Mijn kleine broertje, noemde ik hem altijd. Hij was slim, grappig, scherp — en hij had een enorme journalistieke flair. Iedereen mocht hem. Toen hij ontdekte dat hij aids had, wist hij eigenlijk meteen dat hij niet met stilte wilde leven. Dat was zijn grootste angst: weggefrommeld worden in een taboe. Niet gezien worden. Dus besloot hij te schrijven. En zo ontstond *Rick’s Report*, zijn vaste column in de Gay Krant over leven met aids. Dat was bijzonder moedig. Vergeet niet: we hebben het over een tijd waarin mensen met aids niet alleen ziek waren, maar ook gestigmatiseerd. Een hand geven was voor sommigen al te veel. Edwin ging daar dwars doorheen. Hij schreef openhartig, confronterend, en eerlijk over elke stap van zijn ziekte. Over de angst. Over de hoop. Over de fysieke aftakeling. Over zijn wanhoop én zijn humor. Het bijzondere aan Edwin was dat hij nooit zichzelf centraal wilde zetten. Zelfs toen hij Rick’s Report schreef, deed hij dat om anderen te helpen. Hij wilde dat mensen iets leerden. Dat ze niet naïef waren. Dat ze begrip hadden. Dat ze niet meer wegkeken.”

Ik herinner met dat de Volkskrant weigerde de rouwadvertentie op te nemen. Edwin was pas 31 jaar, het was 13 juli 1993.⁴

“Dat was enorm pijnlijk, juist omdat Edwin dat zélf expliciet zo had gewild. De rouwadvertentie moest met foto zijn — dat was zijn laatste wens. Hij wilde het taboe doorbreken, wilde dat mensen niet langer konden wegstaren van aids. Hij vond dat zijn gezicht gezien moest worden, zodat duidelijk zou zijn dat het niet om ‘een naam in een rijtje’ ging, maar om een mens. Een jonge vent met een leven, een carrière, een geliefde, vrienden. Alle grote dagbladen plaatsten die advertentie mét foto: AD, Trouw, Telegraaf, Parool, NRC-Handelsblad — allemaal. Behalve de Volkskrant. De krant waar, ironisch genoeg, de meeste rouwadvertenties van mensen die aan aids waren overleden werden geplaatst. Juist die krant hield vast aan een principe: geen foto’s bij overlijdensberichten. Punt. En dat voelde ontzettend wrang. Natuurlijk was ik opgelucht dat alle andere kranten de foto wel opnamen, zelfs de Telegraaf — iets wat ik destijds eerlijk gezegd niet had verwacht. Maar van de Volkskrant had ik méér verwacht. Het was een gemiste kans. Ze hadden een principiële rubriek, zeiden ze, maar principes moeten meebewegen met wat er in de samenleving gebeurt. En in die tijd gingen er wekelijks jonge mensen dood. Jonge homo’s. Jonge mannen die nauwelijks rouwen konden krijgen omdat niemand wist hoe ermee om te gaan. Een foto in een rouwadvertentie had niets met sentimentaliteit te maken.

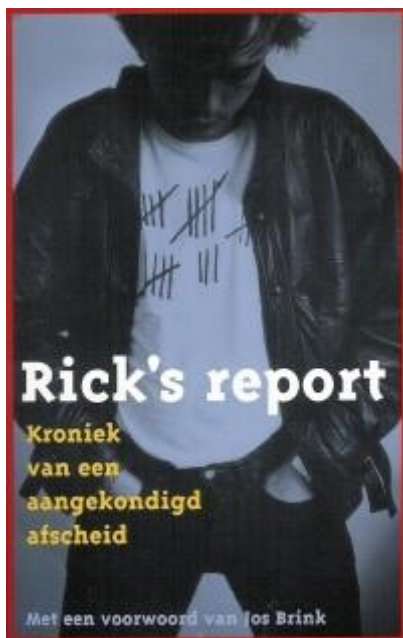
³ GRID staat voor Gay-Related Immuno Deficiency; zo werd aids aanvankelijk genoemd.

⁴ Trouw, 15 juli 1993

Het was herkenning. In onze gemeenschap wist je vaak niet eens iemands achternaam, maar je kende het gezicht. En Edwin wist dat. Daarom wilde hij dat mensen hem konden zien. Dus ja, de Volkskrant weigerde. Het was hun goed recht — maar het was wel een pijnlijk symbool van de terughoudendheid rondom aids. En precies om die reden is het zo belangrijk dat we het blijven vertellen.”

De barre tijden van toen lijken terug: er zijn nieuwe Anita Bryants, er zijn dezelfde haatreacties als toen tijdens de aids crisis. Hoe zie jij dit?

“Het is schokkend hoe herkenbaar het allemaal is. Soms heb ik het gevoel dat de geschiedenis niet in rechte lijnen vooruitgaat, maar in spiralen. Wat we in de jaren zeventig en tachtig mee maakten, de haatcampagnes, de angst en het stigma rond aids, de roep om ‘normaal doen’, die zie ik nu in nieuwe vormen terugkomen. De gezichten zijn anders, de media zijn moderner, maar het mechanisme is hetzelfde: mensen die hun eigen angst maskeren als ‘bescherming van normen en waarden’, of, zoals Bryant destijds zei, ‘bescherming van kinderen’. Het is dezelfde verpakking, met als extra dimensie dat het digitaal is opgeschaald en daardoor gevaarlijker.”

Van Edwin's column gaf de Gay Krant een boek uit, met een voorwoord door Jos Brink

Heb je adviezen voor de activisten van nu?

“Allereerst: raak niet in paniek. De tegenkrachten waar we nu tegenop boksen zijn luidruchtig, maar niet per se groot. Vergis je niet: er is óók een stille meerderheid die wél gelooft in gelijkwaardigheid. Alleen laten die mensen zich vaak minder horen. Ten tweede: door zichtbaar te blijven. Zichtbaarheid is ons sterkste wapen geweest — toen, tijdens de strijd voor het huwelijk, en ook tijdens de aidsgolf. Mensen kunnen niet haten wat ze kennen, maar wel wat ze nooit zien. Daarom moeten we blijven spreken, schrijven, trouwen, houden van, aanwezig zijn. Het is geen luxe; het is zelfbescherming. En ten derde: door het gesprek niet te verliezen. Ik heb 25 jaar lang gelobbyd zonder te schreeuwen. De openstelling van het huwelijk is niet bereikt door vijanden af te branden, maar door tegenstanders ruimte te geven om van mening te veranderen. Dat geldt nu ook. Wie we wegzetten als ‘dom’ of ‘achterlijk’, bereiken we nooit meer. Maar wie we blijven aanspreken, kunnen we soms verrassen. En misschien het belangrijkste advies: heb en houd moed — maar ook geduld. Elke generatie denkt dat haar strijd de laatste zal zijn. Maar helaas werkt het zo niet. Vrijheid is iets wat je telkens opnieuw moet bevechten, telkens opnieuw moet uitleggen, telkens opnieuw moet beschermen tegen mensen

die denken dat hún vrijheid groter is dan die van jou. Als beweging moeten we trots zijn op wat we bereikt hebben, maar nooit denken dat het vanzelf blijft bestaan. We zijn sterk omdat we geschiedenis hebben — omdat we weten wat er gebeurt als je zwijgt. En daarom moeten we nu hetzelfde doen als toen: opstaan, zichtbaar zijn, luisteren, en never nooit buigen voor haat. Dat is geen terugkeer naar het verleden, dat is voortbouwen op alles wat we hebben geleerd.”

Wat kan de generatie van nu leren van de generaties van toen?

“Als je homo, lesbisch of trans bent doe je dat alleen. En daarna hopelijk vind je mensen samen. Dat is een persoonlijke strijd, en als het gaat om de maatschappelijke strijd. Geef nooit op — zelfs niet als het voelt alsof de wereld achteruit gaat. Want het gaat er niet om dat je één keer wint. Het gaat erom dat je blijft opstaan, elke keer weer. Dat is wat mijn generatie heeft gedaan. En dat is wat elke generatie opnieuw moet leren. Het is de enige manier waarop we mensen zoals de Anita Bryants van deze wereld, die altijd weer zullen opduiken, telkens weer de geschiedenis in kunnen duwen, waar ze horen.”

Protest tegen protest: de Rooie Flikkers tegen de 'homofiele burgerlijkheid'

Het was één groot eensgezind feest in het Concertgebouw, maar sommige bezoekers hadden meegekregen dat er ook een goedmoedige tegendemonstratie voor de deur plaatsvond. Jonge leden van de Rooie Flikkers hadden enige commotie onder het publiek teweeggebracht in een outfit die zij vaker voor hun acties gebruikten: een jurk. Ze probeerden het Concertgebouw nog binnen te komen, maar werden door de bewaking tegengehouden. Daarna reisden ze af naar de mensa van studentencomplex De Weesper voor hun evenement *Nichtenherrie/Nachtmerrie*. De Rooie Flikkers vonden de benefietavond *Miami Nightmare* te burgerlijk en te duur. Daarom bouwden zij hun eigen feest, eerst voor de deur van het Concertgebouw en later in de mensa van studentencomplex De Weesper.

“Wij waren bijna allemaal student in die tijd of baanloos met een bescheiden portemonnee,” herinnert medeorganisator Joost Gijselhart zich, “en vonden die *Nightmare* veel te burgerlijk en peperduur. Het evenement ademde de sfeer van het COC, dat toen vooral pleitte voor aanpassing van homo’s aan de burgerlijke norm. Daar ageerden wij tegen met acties waarmee we de boel op stelten wilden zetten.” Geïnspireerd door de *Homosexuelle Aktion Westberlin* vormden linkse homoactivisten midden jaren zeventig de Rooie Flikkers – de term ‘flikker’ gebruikten zij bewust als geuzenterm. “We begonnen die *Nichtenherrie* al om acht uur ’s avonds en gingen door tot in de kleine uurtjes,” vertelt Gijselhart. “Allerlei artiesten uit de flikkerbeweging traden daar op, van trans vrouw Janine Wegman met haar potten- en pannenshow tot Supertamp. Zelfs het Journaal kwam langs in de mensa en bracht een kleurrijke, feestvierende menigte in beeld.”⁵

Foto: Nationaal Archief, middenin met veer in hoed Bep Mous, derde van links Fabiola.

⁵ De Volkskrant, 23 juli 2013

Gay.Krant

met complete uitgaansagenda

Getrouwd!

2001: Eerste huwelijksgelijkheid ter wereld

Op 1 april 2001 schreef Nederland wereldgeschiedenis door als eerste land ter wereld het burgerlijk huwelijk open te stellen voor paren van hetzelfde geslacht. Om middernacht precies trouwden vier paren in de Stopera in Amsterdam. Burgemeester Job Cohen voltrok de huwelijken terwijl camera's van over de hele wereld toekeken. Onder hen waren Anne-Marie Thus en H el ene Faasen. "We voelden ons zeer vereerd", herinnert Anne-Marie zich twintig jaar later.

Gaykrant als katalysator

Het is het resultaat van een decennialange strijd, aangevoerd door de Gay Krant en politieke leiders zoals Boris Dittrich (D66). Maar de weg is allesbehalve eenvoudig – zelfs binnen de homobeweging werd er jarenlang gediscussieerd over de vraag of het huwelijk  berhaupt moet worden nagestreefd. Sinds de jaren tachtig voert de Gay Krant⁶ campagne voor de openstelling van het huwelijk. Het tijdschrift ondernam actie, publiceerde opiniestukken en bleef politici uitdagen. In 1994 diende Boris Dittrich van de partij D66 een voorstel in bij de Tweede Kamer. In eerste instantie kreeg hij weinig steun, maar samen met zijn collega's gaf hij niet op. Hun campagne culmineerde in 2001 in de wetwijziging die de wereld veranderde. De Gay Krant speelde ook een zeer directe rol in de huwelijken van die eerste nacht. Anne-Marie vertelt: "We hadden gereageerd op een artikel in de Gay Krant: iedereen die op 1 april om middernacht wilde trouwen, kon zich aanmelden. Er waren wel enkele voorwaarden, omdat er weinig tijd was om de bruiloft te regelen. Je moest in Amsterdam wonen en in Amsterdam als partners geregistreerd staan."

Verzet binnen de queer gemeenschap

Wat vaak wordt vergeten, is dat in de jaren tachtig en negentig niet alleen christenen en conservatieven tegen het homohuwelijk waren, maar ook de homobeweging zelf. Het COC, de oudste homo-organisatie van Nederland, verwierp het idee destijds. Het huwelijk werd gezien als een burgerlijke, heteronormatieve instelling. Waarom zouden homo's zich daaraan moeten conformeren? Deze verdeeldheid benadrukt de complexiteit van emancipatie. Terwijl het COC koos voor alternatieve samenlevingsvormen, richtte de Gay Krant zich op volledige gelijkheid binnen bestaande instellingen. Het huwelijk werd het symbool van die strijd.

En toen kwam die historische avond. De spanning in het stadhuis was voelbaar. Cohen sprak de woorden die de wereldgeschiedenis zouden ingaan, en vier stellen zeiden 'ja'. Anne-Marie Thus blikte in 2021 terug: "Het is alweer twintig jaar geleden. Een trouwdag is natuurlijk altijd bijzonder, maar nu was het ook in juridisch opzicht bijzonder. Inmiddels hebben 29 landen het huwelijk opengesteld voor mensen van hetzelfde geslacht, maar toen was Nederland het enige land."

Adoptie en andere wettelijke rechten

Toch ziet ze hun huwelijk niet als een persoonlijke overwinning. "De strijd was al jaren gevoerd door anderen, die keer op keer hun nek ervoor hadden uitgestoken. Wij hadden het geluk dat wij daar stonden. We voelden ons zeer vereerd." Voor Anne-Marie en H el ene betekende het huwelijk ook rechtszekerheid. "We waren al lang samen en stonden geregistreerd als partners. Maar de toegevoegde waarde was dat we de procedure konden starten om H el ene onze kinderen te laten adopteren. Op dat moment was er geen andere manier om dit te doen, en we wilden dat zij dezelfde juridische status zou krijgen als ik." Daarnaast was er de symbolische kracht: "Met het huwelijk zeg je

⁶ Zie ook het interview met Henk Krol eerder in dit boek

ook tegen de buitenwereld: dit is de persoon van wie ik houd en voor wie ik wil zorgen, in goede en in slechte tijden.”

Huwelijksgelijkheid staat opnieuw onder druk

Terwijl Nederland in 2001 wereldgeschiedenis schreef door als eerste land het huwelijk voor paren van hetzelfde geslacht mogelijk te maken, staat deze verworvenheid opnieuw onder druk. In verschillende landen – waaronder de VS en binnen de EU – winnen autoritaire, extreemrechtse bewegingen die de rechten van lhbtq+ willen terugdraaien aan invloed. In Europese landen als Hongarije en Polen worden al jaren openlijke aanvallen op het regenbooghuwelijk gevoerd, en de hypocriete roep om “traditionele familiewaarden” klinkt nu ook in West-Europa. Ook in Nederland wordt de kritiek van bepaalde politieke partijen steeds luider. De openstelling van het huwelijk, het symbool van gelijkheid, wordt door sommigen in twijfel getrokken en vormt onderdeel van een bredere politieke agenda waarin de rechten van minderheden ondergeschikt worden gemaakt aan een strikte nationalistische en conservatieve ideologie. Dit maakt duidelijk dat verworvenheden niet vanzelfsprekend zijn: ze vereisen voortdurende waakzaamheid en inzet om behouden te blijven.

Foto: Cover van Gaykrant, 2001

Boven: Drie homostellen en één lesbisch stel werden om middernacht op 1 april 2001 de eerste ter wereld die legaal konden trouwen. Foto: <https://onsamsterdam.nl/artikelen/20-jaar-legale-liefde>

De dag zelf, 1 april 2001. Het Parool doet verslag:

"Eindelijk, als het portier van de vierde bruids-Beetle openzwaait, krijgt de wereldpers waar ze op wacht: twee bruiden met Sissi-achtige allure, de één in het wit, de ander in bijna-wit, na drie herenparen, overwegend in zwart. Op het plein voor het stadhuis stijgt applaus op. De toeloop van homo en lesbisch Amsterdam mag dan niet overweldigend zijn bij deze eerste huwelijksvoltrekking voor paren van gelijke sekse, die van de (internationale) pers is dat wél. Voorafgaand aan de ceremonie hebben de journalisten zich verzameld in de Boekmanzaal voor de persconferentie van burgemeester Job Cohen. Hij is trots dat Amsterdam de wereldprimeur heeft van het officiële huwelijk voor homoseksuelen en roemt de stad als 'gay capital van Europa - en misschien nog wel verder'. Een Japanse journalist vraagt zich enigszins vertwijfeld af of dit huwelijk voor homo's nu ook op de scholen gepromoot zal worden. "Jazeker, en ver daarbuiten," luidt het antwoord van Cohen.

Om tien voor twaalf begint burgemeester Cohen met zijn toespraak voor een afgeladen raadzaal die is versierd met rozen en een hart van roze en rode bloemblaadjes. Elk bruidspaar mocht niet meer dan twintig genodigden meebrengen. De overige plaatsen zijn vergeven aan de voorvechters van deze openstelling van het huwelijk, zoals Henk Krol van de Gay Krant, oud-hoofdofficier van justitie Jan-Wolter Wabeke, en de Tweede-Kamerleden als Boris Dittrich (D66) en Mieke van der Burg (PvdA). Ook staatssecretaris van Justitie Ella Kalsbeek is er, wethouder Duco Stadig, Geert Dales en Cox Habbema, voorzitter van de Amsterdamse COC-afdeling. "Ik biecht u op dat ik tien jaar geleden niet goed begreep waarom homo's en lesbiennes zo'n punt maakten van het burgerlijk huwelijk," zegt Cohen. "Maar nu weet ik beter. Ik hoop dat degenen die nog steeds bezwaren koesteren tegen de optie voor homoseksuelen om écht te trouwen, de moeite willen nemen zich te verdiepen in de gevoelens van degenen om wie het gaat en in het belang van gelijkberechtiging."

QR-code: de huwelijksplechtigheid.

